

Solymosi Tari Emőke zenetörténész beszéde
2018. június 30-án, a Lajtha-emléktáblánál (Budapest V., Váci u. 79.)

Tisztelt Ünneplők!

Lajtha László születésének 126. évfordulóján állunk itt egykori lakóhelyénél, a Váci utca 79-es számú háznál, hogy tisztelegjünk a XX. század első felének egyik legjelentősebb magyar muzsikusanak emléke előtt. Ez az épület volt a Belváros első négyemeletes háza, ahová Lajtha László 1923-ban költözött családjával, miután az épületet az előző évben édesapja megvette. Lajthának egészen 1963-ban bekövetkezett haláláig ez volt az otthona, itt alkotta meg életműve javarészét, és itt nevelte fel két nemzetközi hírű tudós fiát is, akik közül Ábel, a világ egyik leghíresebb agykutatója idén 96 esztendő és innen is jó egészséget kívánunk neki. A táblának, amelyet minden évben megkoszorúzunk, különös a története, hiszen eredetileg azt örököltte meg, hogy I. Ferenc József császár tiszteletét tette a házban egyik minisztere ravatalánál. A díszes keretet megőrizve ezen a táblán emlékeztek meg később Lajtha László zeneszerzőről, Bartók és Kodály méltó kortársáról, Kossuth-díjas népzenekutatóról, pedagógusról, akit 1955-ben – Liszt Ferenc után másodikként – a Francia Szépművészeti Akadémia is a levelező tagjává választott.

Mielőtt röviden áttekintenénk Lajtha életútját, hadd idézzek tőle egy gondolatot: *„A művészetben az akadémiakussá merevedett szabályoknak sem értéke, sem jelentősége nincsen. Annál fontosabb azonban a minden szabálynál erősebb követelmény: a belső rend!”*

Amikor most szemem elé került ez a rá oly jellemző gondolat, az jutott eszembe, hogy nemcsak egyéni hangú zeneműveit, hanem egész szakmai tevékenységét, sőt egész életét is ez az eszme határozta meg: nem külső szabályoknak, hanem egyfajta belső rendnek, belső követelményrendszernek kell megfelelni, amit alapvetően nem befolyásolhatnak sem a történelem viharai, sem a politika, de még a művészeti élet divathullámai sem.

Az 1892-ben Budapesten született Lajtha László egyszerre volt magyar hazájához szorosán kötődő és európai léptékben gondolkodó művész és polgár. Már diákkorában megmutatkozott ez a kettősség. Alig töltötte be 18. életévét, Bartók nyomán máris népzene gyűjtő útra indult. Első felfedezőútjai Erdélybe vezették, ahonnan édesanyja is származott. A népzene, és általában a népi hagyományok iránti szenvedélyes szeretete, és az az elhivatottság, hogy ezt a kincset az utókornak megőrizze, egészen haláláig megmaradt. De már fiatal korában jelentkezett a nyugati, különösképpen a latin kultúra iránti érdeklődése is. Zeneakadémiai éveinek felét rendre Párizsban töltötte, hogy ott a Schola Cantorumban tanuljon, és megmerítkezzék a pezsgő francia szellemi életben. Ezek az élmények ugyanúgy elkísérték élete során, mint az egyszerű parasztemberekkel való találkozásai. Tökéletes belső rend volt ebben, hiszen Lajtha éppen attól vált európai mércével is jelentős zeneszerzővé, hogy művészetének gyökerei a magyar paraszti kultúrába ereszkedtek. Ezt az utat nagyon is tudatosan választotta.

Zeneszerzőként már fiatalon sikereket aratott, de szépen induló pályáját megakasztotta az I. világháború. Hazaszeretete és kötelességtudata indította arra, hogy bevonuljon, és négy éven át szolgáljon a fronton. Kevés olyan művész volt, aki ekkora áldozatot hozott a hazájáért. Lám, itt is érvényesült a belső rend, a lelkiismeret követelménye.

1919-ben kezdte meg 30 éven át tartó, rendkívül nagy hatású pedagógiai munkáját a Nemzeti Zenedében. Olyan jeles művészek, mint Ferencsik János és Tátrai Vilmos, büszkén vallották őt mesterüknek. Lajtha volt a Nemzeti Zenede utolsó főigazgatója is, az intézmény 1949-ben bekövetkezett átszervezéséig. Megint egy adalék ahhoz, hogy aki kötelességének érzi tudása továbbadását, akinek ez belső igénye, az képes ilyen intenzitású pedagógiai munkára alkotó művészként és tudósként is.

Ezekben az évtizedekben az intenzív tanítás, a fiatal muzsikusok nevelése mellett szépen ívelt fel zeneszerzői karrierje. Már a 30-as években bemutatták műveit a párizsi székhelyű Triton társaságban is. Alapvető jelentőségű volt munkássága a Néprajzi Múzeumban, amelynek 1946-tól egy ideig igazgatója is volt. Nemzetközi tudományszervezői tevékenysége – mert ez is belső igénye volt, ez is hozzátartozott élete rendjéhez – a harmincas évek elejétől vált fokozatosan egyre intenzívebbé. Ennek egyik csúcspontját jelentette, amikor 1947-ben részt vett a londoni székhelyű International Folk Music Council (Nemzetközi Népzenei Tanács) megalapításában, amelynek aztán haláláig vezetőségi tagja maradt.

Ahogy fiatal korában megtörte életútját az I. világháború, úgy vetette vissza érett férfiként az a fordulat, amely 1948-ban történt Magyarországon. 1947/48-as londoni szerződése lejártával Lajtha László több nyugati munkalehetőség közül választhatott volna, ám gyökerei hazahúzták. Megint a belső rend... Annak a rendje, hogy lehetőleg ott kell szolgálnunk az emberiséget, ahová Isten kegyelméből születtünk.

Lajtha nem titkolta, hogy nem ért egyet a kommunista ideológiával. Az akkor hatalomra kerülő nomenklatura rövid idő alatt ellehetetlenítette. Hamarosan elveszítette minden kenyérkereseti lehetőségét, és ami különösen fájó, műveit is alig játszották itthon. 1951-ben helyzete kezdett reménytelenné válni. Ekkor kapott Kossuth-díjat népzene gyűjtő munkásságáért. Mivel a díjat visszautasítani nem lehetett, a vele járó összeget a kommunizmus áldozatai között osztotta szét. Nem hagyta, hogy megtörjék a gerincét, nem engedte, hogy megzavarják azt a bizonyos belső rendjét. Amikor a Népművelési Minisztérium lehetővé tette számára egy népzene gyűjtő csoport megalakítását, munkatársai körébe csupa olyan embert választott, akiket az akkori rendszer kizárta (több apácát, papot, a pártba lépni nem akaró és ezért kirúgott külügyért stb.) A nyugati országokban, és különösen második hazájában, Franciaországban, az 50-es években is neves művészek tűzték műsorra kompozícióit: növekvő számú szimfóniáit, gyönyörű kamaraműveit, kórusműveit. Elismerő kritikák sora jelent meg zenéjéről. 1955-ben aztán – részben zeneszerzői, részben népzene kutatói érdemeiért, részben a kommunista diktatúra ellen tanúsított bátor kiállásáért – a Francia Szépművészeti Akadémia tagjává választották. Székfoglalóját – mivel 14 éven át megtagadták tőle az útlevelet – csak 7 évvel később, 1962-ben tarthatta meg.

Lajtha László zeneszerzőként kialakította a maga sajátos, egyedi nyelvezetét, megalkotta 69 opusból és további, opuszszám nélküli művekből álló életművét. Népzene kutatóként főként a hangszeres népzene és a vallásos népének gyűjtésével emelkedett ki, és egyre gyakrabban hangoztatott tény, hogy az 1972-ben megindult hazai táncmozgalom alapvető forrásanyaga is éppen Lajtha László széki gyűjtése volt. Már említett tanári és nemzetközi tudományszervezői tevékenysége mellett presbiterként a református egyháznak is aktív tagja volt, templomi énekkart vezetett, sőt zenekart is alapított.

Lajtha László mindeme szerteágazó szakmai tevékenysége mellett kivételes ember volt, tökéletes, megingathatatlan belső renddel. Olyan tiszta jellemű, meg nem alkuvó, elveiért akár komoly hátrányokat és mellőztetést is vállaló ember, aki mindig küzdött a diktatúrák és

mindennemű igazságtalanság ellen: 1944-ben saját biztonságát veszélyeztetve mentette az üldözöttöket, de például az is az emberi nagyságát bizonyítja, hogy amikor 1945-ben a Rádió zeneigazgatójává nevezték ki, nem akarta a saját javára kihasználni pozícióját, így művei játszását megtiltotta. Családi élete is gyönyörű belső rendet mutatott. Hollós Rózával való szerelme és házassága története regénybe illő, és egészen kivételes példája annak, ahogyan két ember a legsúlyosabb nehézségek ellenére is kitart egymás mellett a legnagyobb szeretetben és szilárd elkötelezettségben.

Évtizedek teltek el úgy, hogy Lajtháról mindig mint „méltatlanul mellőzött alkotóról” kellett beszélni. Mellőzöttségének elsősorban politikai okai voltak, bár kétségtelen, hogy egyéni hangú zeneszerzői életművéhez még mindig nem könnyű megtalálni a kulcsot a közönségnek. Ha azonban végig tekintünk a listán, hogy a tavalyi év során, azaz születésének 125. évfordulója tiszteletére hány hangverseny, színpadi bemutató, hanglezárfelvétel, konferenciaelőadás, megemlékezés volt, örülhet a szívünk, mert a lista azt mutatja, hogy Lajtha zeneszerzői életműve – és ezzel együtt a sokak elé példaképpül állítható igaz embersége – végre kezdi elfoglalni az őt megillető helyet a magyar és a külföldi zenekultúrában. Minden bizonnyal sokat kell még tennünk azért, hogy ez a tendencia tovább folytatódjon, és – hogy beszédem vezérgondolatára még egyszer utaljak – ezzel helyreálljon a zenei élet „belső rendje” is.

Az írást a szerzői jog védi.